

4. Никифорова Е.В. Развитие социальных эмоций у умственно отсталых детей / Е.В. Никифорова // Дефектология. – 1997. – № 3. – С.12-15.

5. Петрова В.Г. Психология умственно отсталых школьников / В.Г. Петрова, И.В. Белякова. – М.: Академия, 2004. – 160 с.

6. Стадненко Н.М. Нариси з олігофренопсихології / Н.М. Стадненко. М.П. Матвеева, А.Г. Обухівська . – Кам.-Поділ.: КПДУ, 2002. – 199 с.

УДК: 376-056.26:617.751.6-056.36:376.016:62

Рецензент: А.А. Колупаєва,

доктор педагогічних наук, професор

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В
КЛАСАХ ІНТЕНСИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ (НА
УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)**

К.А. Шапочка

Стаття присвячена аналізу особливостей організації навчального процесу з іноземної мови в класах інтенсивної педагогічної корекції.

Ключові слова: навчальний процес, принципи навчання, молодші школярі, англійська мова

***Особенности организации учебного процесса в
классах интенсивной педагогической коррекции (на
уроках английского языка)***

Статья посвящена анализу особенностей организации учебного процесса по иностранному языку в классах интенсивной педагогической коррекции.

Ключевые слова: учебный процесс, принципы обучения, младшие школьники, английский язык.

***Features of the educational process in class teaching
intensive correction (at english lessons)***

The article analyzes the features of the educational process of foreign language classes in intensive educational correction.

Keywords: learning process, principles of education, primary school students, English language

Для вирішення завдань експериментального дослідження на основі теоретичного аналізу науково-літературних джерел та наших прогнозів були розроблені методики обстеження сформованості комунікативних умінь та навичок у молодших школярів із ЗПР.

Досвід практичної роботи та проведення дослідження першого етапу дозволили нам виявити певні особливості, які були зафіксовані у ході спостереження за учнями класів інтенсивної педагогічної корекції. Це, зокрема, такі: учні 2-х класів із ЗПР не дотримуються правил мовленнєвого етикету; майже не використовують у зв'язному мовленні службові частини мовлення; немовні засоби виразності; молодші школярі орієнтувалися в інструкціях, спрямованих на предметну діяльність; учні початкових класів не задавали запитань в процесі пояснення завдань чи програмового матеріалу; більшості учнів із ЗПР 2 класів була потрібна допомога логопеда.

Ми розуміли, що процес формування комунікативних умінь та навичок у молодших школярів із ЗПР у процесі вивчення англійської мови є неможливим без створення й виконання певних умов, від яких залежать результативність і ефективність його протікання, та які впливають на якість навчання. Це підтверджується і висловленням Ю.К. Бабанського, що ефективність педагогічного процесу закономірно залежить від умов, у яких він проходить [2]. Дослідження провідних фахівців засвідчують, що процес формування комунікативних умінь та навичок відбувається за певних умов: 1) випереджувального слухання мови; 2) імітації як першої стадії засвоєння; 3) використання механізму аналогії; 4) використання мимовільного запам'ятовування; 5) різноманітності ситуативних умов; 6) системності у роботі мозку[6]

Практика спостереження за учнями свідчить про те, що розрив, який намічається між добре та погано встигаючими

учнями із ЗПР з початку навчання, як правило, зберігається протягом усього навчання, хоча й ті, й інші піднімаються на більш високий рівень у порівнянні з вихідним.

Як правильно зауважив Л. В. Щерба, при навчанні іноземної мови можна виключити рідну мову з викладання, але вигнати її з голів учнів неможливо. Індивідуальний стиль мовлення не може не впливати при навчанні іншомовному мовленню молодших школярів із ЗПР. Нікому не вдавалося спостерігати блискуче володіння іноземною мовою при поганій розвиненості рідного мовлення. Людина оволодіває рідною мовою раніше, вона користується нею у розумовій діяльності, де виявляються індивідуально стійкі характеристики мовлення (темп, об'єм, образність і т.п.). В ідеалі при справжньому володінні іноземною мовою до цих індивідуальних характеристик й повинні наблизитися характеристики іншомовного мовлення.

Навчально-виховний процес в класах для дітей із ЗПР будується з врахуванням як загальних дидактичних та методичних принципів (систематичності і системності, доступності, усвідомленого засвоєння матеріалу та ін.), так і специфічних, що зумовлені структурою їх психічного дефекту.

До них відносяться принципи наочності, посильності, міцності, свідомості, науковості, активності, виховуючого навчання, індивідуалізації, доступності, систематичності та послідовності, колективності, проблемності, розвиваючого навчання.

До методичних принципів відносяться принципи комунікативності, домінуючої ролі вправ, взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності, урахування рідної мови. [5]

Серед специфічних принципів навчання найважливішими, з точки зору С.П. Миронової, Т.В. Сак, В.В. Тарасун та ін. [4,7] є: 1) принцип корекційної спрямованості навчання; 2) принцип внутрішньокласної диференціації та індивідуалізації навчання; 3) принцип дозованої педагогічної допомоги; 4) принцип максимального

використання в навчанні різних аналізаторів; 5) принцип формування психологічного рівня розуміння мовлення як передумови осмисленого засвоєння учбового матеріалу.

Аналіз процесу навчання дітей з особливими потребами дозволив виділити такі основні положення, що визначають суть загально дефектологічного принципу корекційної спрямованості навчання дітей із ЗПР у спеціальних класах. Компенсація і корекція відхилень у розвитку дітей із ЗПР здійснюється в умовах спеціально організованого педагогічного процесу, що враховує типологічні, вікові та індивідуальні особливості їх психічного й фізичного розвитку.

Навчання молодших школярів із ЗПР іноземної мови орієнтується на потенційних можливостях, та об'єктивних закономірностях формування психіки на недостатній інтелектуальній основі.

Поряд з цим враховується, що найбільш оптимальний корекційний ефект навчання іноземної мови досягається в процесі наочно-практичної діяльності учнів, який передбачає їх активну і свідому взаємодію з учителем і учнями класу.

Вчитель іноземної мови повинен зв'язати навчальний матеріал з умовами конкретного класу так, щоб матеріал став доступним для учнів із ЗПР і водночас не спрощеним, щоб, не звужуючи змісту, максимально зацікавити дітей. Для цього вчитель добирає (або розробляє) спеціальні вправи, зорієнтовані на окремих школярів із різними здібностями; передбачає, залежно від підготовленості кожного учня, педагогічну допомогу; планує оптимальне поєднання колективної, групової та індивідуальної роботи, їх поєднання в ході уроку створює умови для одночасної роботи з різним, але доступним навчальним матеріалом для учнів з різними пізнавальними можливостями. Колективна форма організації навчальної діяльності використовується при умові, якщо пред'явлене завдання було розроблене з врахуванням індивідуально-типологічних особливостей учнів і за своєю складністю буде доступне всім учням класу.

Значна увага має надаватися організації групової діяльності учнів із ЗПР, яка повніше враховує їхні індивідуально-типологічні особливості, а в умовах класно-урочної системи навчання виступає одним із корекційних засобів диференціації навчання. Продуктивною є групова діяльність учнів під керівництвом учителя, в процесі якої, розвивається самостійність дітей не лише у виконанні того чи іншого завдання, а і у його контролі, самоконтролі, а згодом – у засвоєнні знань і вмінь.

Відпрацьовуючи систему засобів індивідуальної допомоги кожному учневі класу, вчитель повинен ставити перед собою мету надати спеціальну допомогу, спрямовану на ліквідацію конкретних прогалин у знаннях, учбових умінь, специфічних помилок з англійської мови, проявів мовленнєвого недорозвитку, недоліків пам'яті, уваги. Тому індивідуальну роботу з молодшими школярами із ЗПР на уроці з англійської мови слід розглядати, перш за все, як роботу корекційну: вона повинна бути спрямована на виправлення недоліків в інтелектуальному розвитку дитини, ліквідацію найбільш слабких ланок її психічної діяльності, усунення мовленнєвого недорозвитку.

Поряд з цим, вчитель має попередньо передбачити, найбільш складні для них розділи навчальної програми з англійської мови, і, виходячи з цього, приділити спеціальну увагу підготовці цих дітей до засвоєння учбового матеріалу. Роботу з такими учнями доцільно проводити не після вивчення певного розділу програми, а до його проходження на уроці. Така пропедевтична (запобігальна) робота забезпечить продуктивне засвоєння учнями програми.

Вчитель повинен поєднувати на уроці виправлення загальних недоліків пізнавальної діяльності з корекцією окремих її сторін (мислення, пам'яті, спостережливості, мовлення, особливо словникового запасу, та ін.).

В роботах багатьох дослідників (Т.А. Власова, Н.С. Певзнер, Г.Є. Сухарева, В.Т. Єгорова та ін.) підкреслюється, що діти із ЗПР відрізняються від дітей-олігофренів, здібністю «брати допомогу», значно

підвищуючи під її впливом рівень виконання завдань. Тому, виконання вправ за зразком (за допомогою спеціально розробленої системи прямих підказок вчителя) повинно стати одним із специфічних принципів навчання учнів із ЗПР.

У навчанні дітей із ЗПР іноземної мови доцільно також максимально використовувати всі збережені аналізатори. Для того, щоб учень міг досягнути повного сприймання потрібного звука, слова, числа, увага його, перш за все, повинна фіксуватись на їх правильному звучанні при чіткій вимові їх вчителем. Максимальне використання зорового аналізатора особливо важливе при вивченні букв або цифр, що графічно уподібнені (a-d, b-d, p-q-g, v-w, i-j, 6-9, IV-VI, і т.п.).

Для засвоєння учнями із ЗПР лінгвістичного навчального матеріалу з іноземної мови особливе значення має також використання рухово-кінестетичного відчуття дитини, яке добре формується при повторних хорових промовляннях скоромовок, віршів і т.п.

Навчання комунікативно-мовленнєвих умінь має проводитися із дотриманням вимог Державного стандарту початкової освіти дітей із затримкою психічного розвитку, особлива увага зверталась на корекційно-розвивальну змістову лінію; завдяки створенню освітнього комунікативного середовища на засадах особистісно-орієнтованого та розвивального навчання та системного використання педагогічної діагностики в навчальному процесі що забезпечує взаємодію вчителя і учнів, і дозволяє отримувати інформацію про досягнення та труднощі молодших школярів із затримкою психічного розвитку в оволодінні комунікативними вміннями і навичками у процесі вивчення англійської мови.

Практична реалізація особистісно-орієнтованого підходу у навчанні дітей із затримкою психічного розвитку, на нашу думку, була можлива за умови створення у школі освітнього комунікативного середовища, що розглядається нами як складне системне утворення, що ґрунтується на суб'єкт-суб'єктних відносинах між усіма учасниками освітнього

процесу та передбачає таку організацію навчання, коли навчання англійської мови відбувається безпосередньо у реальній або змодельованій комунікативній діяльності.

Концепція особистісно-орієнтованого навчання, як доречно наголошує О.Я. Савченко, передбачає його організацію на засадах глибокої поваги до особистості учня, врахування особливостей індивідуального розвитку, ставлення до нього як до свідомого відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії, а також формування цілісної особистості, що усвідомлює свою гідність і поважає інших людей [2].

Зазначимо, що дослідження вітчизняних психологів і педагогів ґрунтуються на положенні, що було висунуто Л.С. Виготським, про провідну роль навчання у відношенні до розвитку особистості [1]. Вченим було описано два рівні розвитку: актуальний і найближчого розвитку. Актуальний розвиток – це попередні успіхи та розвиток. Знаходження зони найближчого розвитку – це майбутній розвиток.

Треба підкреслити, що обсяг понять «зона актуального розвитку» та «зона найближчого розвитку» для конкретного учня із затримкою психічного розвитку є індивідуальним, оскільки кожна особистість має свій набір специфічних рис.

Таким чином запропоновані нами завдання з формування комунікативних умінь та навичок у молодших школярів із ЗПР мають бути орієнтовані як на досягнутий, так і на перспективний рівень комунікативних умінь та навичок. Це означає, що умови завдання є зрозумілими та доступними, базуються на засвоєному матеріалі, тобто орієнтовані на досягнутий, актуальний рівень розвитку, а от вимоги мають бути адресовані рівню найближчого розвитку.

Вчитель має працювати в зоні найближчого розвитку учнів, надавати їм допомогу: інформувати, стимулювати, давати приклади, вказувати на недоліки й успіхи. А це дуже непросто, тому як "зона" у кожного своя.

Виконання завдання, подолання труднощів, як стверджує В.І. Загвязинський, означають мікрозміну в розвитку особистості, або досягнення рівня розвитку, що проектується [3]. Протириччя

між досягнутим рівнем і рівнем найближчого розвитку, що містить певне завдання, складає протиріччя навчання, що постійно виявляється та вирішується. Воно є ядром рушійних сил навчального процесу. Розв'язання цих протиріч створює умови для узгодженої діяльності, співпраці вчителя та учнів.

Отже, побудова педагогічного процесу у початковій школі на засадах розвивального навчання передбачає «спрямованість принципів, методів і прийомів навчання на досягнення найбільшої ефективності засвоєння мови і розвитку мовлення».

Проведення педагогічної діагностики, аналіз її результатів, виявлення причин труднощів (успіху), прогнозування подальшого розвитку роблять можливим здійснювати корекцію отриманих результатів і надавати учням із затримкою психічного розвитку рекомендації щодо подальшого вдосконалення їхніх комунікативних умінь та навичок.

За результатом аналізу проблеми була розроблена дидактична модель формування комунікативних умінь та навичок у молодших школярів із затримкою психічного розвитку у процесі вивчення англійської мови (рис.1), яка відображає взаємозв'язок між визначеними нами педагогічними умовами.

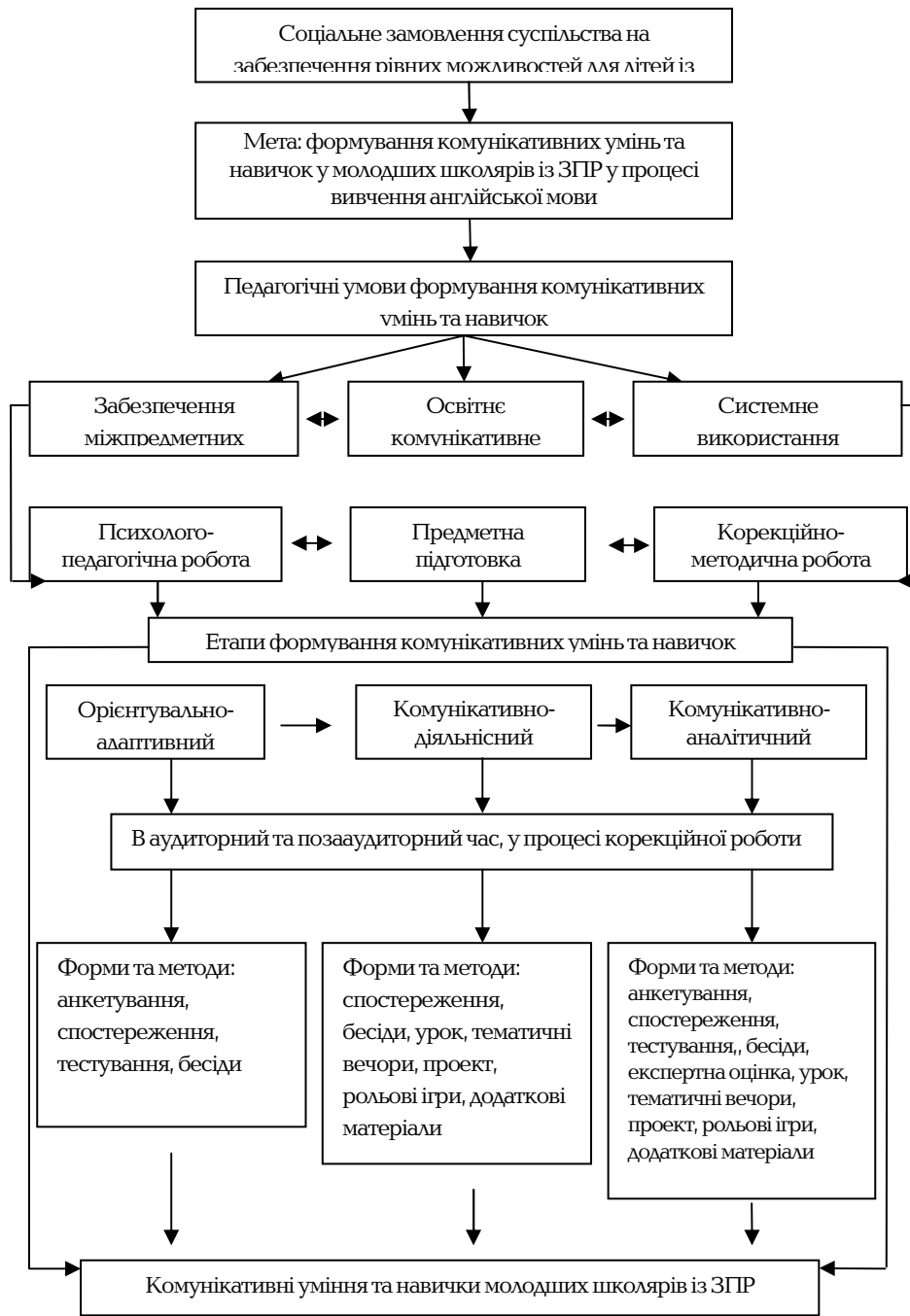

Рис.1. Дидактична модель формування комунікативних умінь і навичок у молодших школярів із ЗПР у процесі вивчення англійської мови

З рис.1 зрозуміло, що процес формування комунікативних умінь та навичок у молодших школярів із затримкою психічного розвитку у процесі вивчення англійської мови спрямований на реалізацію мети, що синтезує в собі основні цілі навчання у середніх загальноосвітніх навчальних закладах рівні вимог, які висуваються до навчання молодших школярів із затримкою психічного розвитку. Відповідно до цього система навчання молодших школярів із затримкою психічного розвитку включає наступні компоненти: предметну підготовку, психолого-педагогічну та корекційно-методичну роботу.

Формування комунікативних умінь та навичок є циклічним процесом, який передбачає розв'язання різноманітних завдань, виконання яких свідчить про розвиток умінь та навичок і становить основу для виконання наступних та який здійснюється на орієнтувально-адаптивному, комунікативно-діяльнісному та комунікативно-аналітичному етапах.

Метою орієнтувально-адаптивного етапу є визначення попереднього досвіду учнів, і можливості його застосування у розв'язанні певного завдання з англійської мови. Для цього під час уроків та позакласної діяльності використовуються різноманітні форми та методи: анкетування, ранжування, творчі завдання, спостереження, тестування, бесіди.

На комунікативно-діяльнісному етапі відбувається цілеспрямований розвиток комунікативних умінь та навичок молодших школярів із ЗПР, що передбачає організацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками педагогічного процесу (вчитель – учні, учень – учень), під час якої здійснюється формування знань, умінь й навичок учнів. Цей етап вимагає застосування таких форм і методів, як спостереження, бесіди, тематичні вечори, проектна діяльність, рольові ігри, різноманітні види групової роботи, використання додаткових матеріалів.

На комунікативно-аналітичному етапі здійснюється аналіз і корекція, як вчителем, так і учнями, результатів навчально-пізнавальної діяльності. На цьому етапі застосовуються форми та методи, використані на двох попередніх етапах.

Досвід нашої роботи у середній загальноосвітній школі та результати вхідної діагностики на початку формувального етапу експерименту свідчать, що молодші школярі із ЗПР мають різні рівні сформованості комунікативних умінь та навичок.

Організуючи навчальну діяльність молодших школярів із ЗПР по оволодінню іноземною мовою саме на уроках з англійської мови на формувальному етапі експерименту, ми усвідомлювали, що практичною метою навчання іноземної мови у загальноосвітній школі є практичне опанування учнями мовленнєвих умінь на рівні, достатньому для здійснення іншомовного спілкування в чотирьох видах мовленнєвої діяльності: *аудіюванні, говорінні, читанні та письмі* в типових ситуаціях.

Наша робота на уроках з англійської мови відбувалася за основними розділами програми із дотриманням вимог Державного стандарту початкової освіти учнів із затримкою психічного розвитку. Особлива увага зверталась на корекційно-розвивальну змістовну лінію.

У зв'язку з цим вчителям іноземної мови які працюють в класах для дітей із ЗПР, доцільно обов'язково передбачити розвиток чи корекцію в учнів процесу розуміння мовлення і розглядати цю роботу як принцип формування у них передумови осмислення і розуміння учбового матеріалу.

З цією метою доцільно застосувати систему спеціальних ігор та завдань з іноземної мови для розвитку різних рівнів розуміння мовлення. Ця система повинна включати завдання по усуненню недостатнього розвитку: 1) обсягу пам'яті, уваги і сприймання; розподілу уваги, що структурно порушує розуміння; 2) розуміння слів, словоформ, граматичних категорій, а також відношень, які приховані за граматичними конструкціями словосполучень і речень; 3) визначення

цілісності і зв'язності тексту (висловлювання), проникнення в його прихований підтекст.

Література:

1. Вовченко О.М. Формування комунікативної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах: Дис. канд.пед.наук.: 13.00.04. – Інститут педагогіки АПН України, 2006. – 261 с.
2. Савчук Л.О. Формування комунікативних умінь у дітей шестирічного віку із затримкою психічного розвитку: Дис.канд.пед.наук: 13.00.03. – Інститут спеціальної педагогіки АПН України, 2006. – 258 с.
3. Ніколаєва С.Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
4. Миронова С.П. Підготовка вчителів до колекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту: Монографія. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2007. – 304 с.
5. Сак Т.В. Психолого-педагогічні основи управління учбовою діяльністю учнів із затримкою психічного розвитку у школі інтенсивної педагогічної корекції. – К.: Актуальна освіта, 2005. – 246 с.
6. Выготский Л.С. Основы дефектологии. – СПб.:Издательство «Лань», 2003. – 656 с.
7. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпретация: Учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. – М.: Изд. центр «Академия», 2001. – 192 с.